

Vančurův román *Rodina Horvatova* vydal pro své členy Evropský literární klub v Praze, a to dne 1. listopadu 1938, jak se alespoň uvádí v tiráži. Kniha tam byla zároveň označena jako „první a samostatná část většího celku nazvaného Koně a vůz“.

Na prózu, pro kterou by čerpal látku z historie vlastního rodu, autor ovšem myslel už dříve. Ve vzpomínkách k tomu Ludmila Vančurová napsala: „Nevím už, kdy to bylo, jistě dávno předtím, než se dal do psaní Rodiny Horvatovy, že se Vladislav častěji zmiňoval o tom, že Vančurova rodina stojí za to, aby o ní napsal román.“ Soudíme, že se tato zmínka vztahuje ke konci dvacátých let. Z tohoto „rodinného“ okruhu, pokud ho bereme široce, se jako knížka nejprve objevila Markéta Lazarová (1931): tento román zasahoval hodně hluboko až do starých rodových dějin Vančurů z Řehnic (společných Vančurovi a Jiřímu Mahenovi) a autor v něm mj. zdůrazňoval odlišnost středověkých loupežnických a vášnivých postav od „plytkého, bezbarvého a rozbředlého průměru, který s Mahenem nenáviděli.“ Kromě historické metafory, představující hlavně „zarytce anebo lidi ztřeštěné“, chtěl později Vančura nabídnout ještě jinou rodovou stránku, aby se v ní zrcadlila pohoda rodinného kmene a jeho životní mnohotvárnost, a chtěl těžit z reality, která ležela blíže v dohledu a zasahovala do času jeho vlastní biografie. Tento druhý „rodinný“ román, Rodinu Horvatovu, tedy dokončil o sedm let později než Markétu a ještě sliboval pokračování. K dalším částem se však nedostal, protože převážily jiné plány: s nakladatelstvím Družstevní práce uzavřel smlouvu na román Krčín (1938) a potom vyhověl aktuální nabídce a výzvě a začal psát Obrazy z dějin národa českého. Čas, aby se mohl vrátit k rodinné tradici, už mu pak nebyl dopřán.

Začátek práce na Rodině Horvatově však sahá hlouběji — právě k tomu sklonku 20. let, a dokonce předcházela příběhu Markéty a rodiny Kozlíků. První zmínka, jež se vyskytla s titulem Koně a vůz, byla otištěna v září 1928 v Rozpravách Aventina a ještě další zmínky a fakta svědčí o načaté práci. Byly publikovány tři prózy nebo spíše úryvky, které přímo nebo volněji odkazovaly k chystanému románu. Údaje k tomu jsou zaznamenány v bibliografii i v monografiích; výslovně jako o prvotní podobě Rodiny Horvatovy o nich psal Josef Galík ve studii Proměna Rodiny Horvatovy (Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, facultas philosophica; Philologica 37. Acta bohemica I, Praha 1975). Nejprve vyšel úryvek nazvaný *Z románu* v časopise Tvar 3, 1929, č. 9—10 (leden 1930), str. 317—330. Následovala próza *Přijímací zkouška* otištěná v Kvartu 1, 1930—1931, č. 1, str. 50—53. Konečně *Nešťastný opilec Oršák* se objevil v dalším ročníku Tvaru 4, 1931, č. 1, str. 22—24. Všechny tři citované prózy jsou otištěny v druhé části této knihy.

O Vančurově prvotní práci na románu se letmo zmiňují různá pamětnická svědectví (např. Josef Toman) a zejména je důležité *interview* otištěné pod titulem Ladislav (!) Vančura o svém novém románě; vyšlo v Literárních novinách 4, č. 2, 23. 1. 1930 a celé se týkalo připravované prózy. V redakčním úvodu byl Vančura osloven s konstatováním, že mu román Poslední soud „zajistil u veškeré kritiky vřelcovství v novém českém románě“, a na následující dotaz po své současné práci pak odpověděl: „Chtěl bych napsat román, jenž by dějstvoval v letech 1914—1930. Chtěl bych, aby se v něm odrážely všechny myšlenkové proudy české společnosti a aby v něm byly zachyceny také velké historické osobnosti epochy: Zimmerwaldští socialisté z roku 1916—1917 a Lenin. Chci vtělit do knihy také zrod a růst myšlenky komunistické a její štěpení na větve národů.“ Na druhou otázku, kdo bude středem románu, přišla další, poměrně obsažná odpověď: „Myslím na českou statkářskou rodinu. Sedmdesátiletý stařec státoprávník, loajál-

ní mladočeský otec a mladí lidé, zaujatí komunistickou myšlenkou. Bojují na východě, v Srbsku a ve Francii, vracejí se domů *poraženi* a zúčastní se života, aby ho přetvořili v určitý společenský tvar. Vidím kontinuitu mezi mladými a starými, kteří si více rozuměli, dědové a vnuci, než synové s nimi. Chci mluvit o generaci, která se ujala moci roku 1918, aby pokračovala v cizím díle. Vyplyvá z toho dramatická krize, v níž se vybíjejí všechny destruktivní sklony, vzrůst komunismu. Jde o navázání, o měřítko, která by byla odvozena z období životní plnosti, životního stylu, a ne z životní deprese let devadesátých. To chci ukázat na pracovních metodách zahraničního odboje a přehodnocení realismu, jenž se přiklonil za války k věcem krve a víry. Věřím, že tento nacionalismus měl ve své době nosnou sílu a že byl nutným předpokladem pro řešení otázek sociálních. Věřím, že toto údobí překlenulo prázdnotu v národě a přivedlo nás k evropské současnosti. Uvěřili jsme po něm v komunismus. Představuji si, že komunismus je stará snaha po životní plnosti a štěstí, jeho formy mají bezpočet obdob a odpovídají lidové básnivosti. Marxismus především počítá s hospodářskými podmínkami. Tyto hospodářské podmínky jsou pro mě dány situací národa. Myslím na komunismus takto vždycky, a platil jsem v komunistické straně vždycky právem za úchylku. — Snaha mých postav, jak ji vidím, byl zápas o tvar. Byl vždycky negativní mimo složku dělnictví — a protože tato ze stejných důvodů jako my pracovala na stejném programu, bylo samozřejmo, že jsme se doplňovali a šli spolu. V této spolupráci byl smysl naší *modernosti*. Modernost je kladná aktivistická odpověď na stávající poměry, myšleno v nejširším smyslu. Věřím, že odtud počíná styl, jenž bude pokračováním všech historických dob, zasluhujících tohoto jména. Odtud tedy počíná akce. Nejsme ve sporu s ní, ale s politickou kazuistikou a oním pokrokářstvím, jež nerozumějíc duchu, opravuje po způsobu relativistů a sociální charity malá zla, aniž by vidělo příčiny katastrof.“ Z citovaného interview je snad patrné, v čem byl Vančurův plán odpovědí na aktuální společen-

skou i jeho osobní situaci a jak se týkal kontextu literárního.

O důvodech, proč v práci nepokračoval a proč místo ní napsal Markétu Lazarovou a pak se pustil do odlišných plánů, se můžeme pouze dohadovat, neboť spolehlivé informace chybějí. Možná bylo důvodem doznívající zklamání z vyloučení z komunistické strany, možná ztroskotal vypravěč na velké koncepci generačního románu a začal se blížit k cíli postupně. Tomu by nasvědčovala Vančurova další literární cesta a na ní zejména román *Tři řeky*. Víme jenom, že práce na *Rodině Horvatově* byla odložena a autor se k ní vrátil po sedmi letech, v čase osobního rozladění z nezdaru s filmovým podnikáním. Paní Vančurová k tomu poznamenala: „Když se měl soustředit na veliký román z ovzduší a historie své rodiny, častěji jsme mluvili o tom, že spisovatel vlastně by měl mít nějaké doupe, kam by se mohl, když to potřebuje, uchýlit, a kde by se cítil dostatečně sám.“ Dále manželka uvedla, jak Vančura tenkrát v nedobré náladě těžko hledal koncentraci, a dokonce se na kratší čas uzavřel v hotýlku na Skalce u Mníšku. Tam zřejmě domyslel plán románu a rukopis pak dopsal. V mnoha směrech je odlišný od záměru, jak o něm mluvil v dřívějším rozhovoru: se starým plánem se rozchází už časově a podstatněji zasahuje až k revolučnímu roku 1848. Rozdíly však byly i v celém vypravěčském stylu.

Tato druhá *Rodina Horvatova* pak vyšla na sklonku roku 1938 v ELKu. Bylo to jediné vydání za autorova života. Podruhé se na román dostalo teprve ve Spisech v nakladatelství Československý spisovatel, kde byl zařazen jako sedmý svazek a publikován roku 1954, edičně připravený Rudolfem Havlem. Potřetí vyšel opět v Československém spisovateli, v roce 1973 v edici *Slunovrat* a opět péčí Rudolfa Havla. Naše vydání je čtvrté. Jako základ sloužil jediný knižně vydaný text, protože se rukopis ani jiné materiály nezachovaly. Próza publikovaná pod titulem *Rakouský úředník v Právu lidu* 47, 1938, č. 132, 5/6 byla zřejmě otištěna z hotového rukopisu, a to ze začátku čtvrté kapitoly;

odchylky jsou minimální. Při *textologické* práci jsme postupovali stejně jako při jiných svazcích v těchto spisech, to znamená, že jsme se více drželi publikovaného textu a nešli jsme tak daleko při sjednocování jeho jednotlivých prvků. Přihlíželi jsme rovněž k ediční práci Rudolfa Havla. Naším cílem bylo co nejvíc respektovat autorovo znění. Proto ponecháváme kolísání v kvantitách hlásek a upravujeme kvantitu pouze v citoslovcích *haló* (m. halo), *hurá* (m. hura). Odlišnosti zůstávají i v kvalitách hlásek, upravujeme ale slova typu *paměť* m. pamět. Podle dnešní pravopisné normy upravujeme psaní zdvojených hlásek (*leccos* m. lecos, *denní* m. dení, *půllitr* m. pulitr), psaní předložek *s*, *se*, *z*, *ze* ve 2. p. sg., a psaní předpon *s—*, *z—*. Stejně tak upravujeme transkripci cizích slov, psaní velkých písmen a příslovečných spřežek. Číslice rozepisujeme v případech, kdy je možný pouze jeden způsob čtení. Z tvaroslovných zvláštností opravujeme případ *opatrnýma nohama* m. opatrnými nohami. Důsledně opravujeme rovněž shodu u substantiva *kůň*. Do interpunkce zasahujeme jenom v případech, kdy není dokončeno oddělení věty vedlejší. V textu byly provedeny tyto úpravy:

Str.

18 — *Paní Anežka sledovala hovor . . .* ponecháváme autorův omyl bez zásahu do textu, kde podle kontextu náleží *Slečna Alžběta sledovala hovor . . .*

34, 36, 178, 179 — *paní Anežka* m. *Alžběta*

37 — *dívaje se se vztekem* m. *dívaje se vztekem*

50 — *Roxu* m. *Robinu*

62 — *už na svý narozeniny* m. *až na svý narozeniny*

105 — *dreadnoughty* m. *dregnouty*

125 — *na ní vroubků* m. *nad ní vroubků*

161 — *Jan* m. *Jak*

178 — *ve vztážené levici* m. *ve vtažené levici*

216 — *vé, žet, ypsilon* m. *té, žed, ypsilon*

308, 310, 311, 312, 315 — *Líza* m. *Lísa*

324 — *Hle supí zobák a rány v zápěstí* m. . . . *v zápětí*.